

Hegaldi berezi batek deitu digu arreta itsas bazterreko labarren artean. Burua jaso eta tximeleta baten gisan igaro du begien aurrean dugun zeru-tartea. Negua da. Hegazti askok hegoaldera migratu du jada: bero bila. Badira, ordea, hotza maite dutenak ere. Horien artean, harkaitz-txoria: goi mendietako hegazti berezia. Begien aurrean izan dugu gure gozamenerako. Pirinioetako mendi gain elurtuak utzi eta behera egin du, Euskal Herriko harkaiztietara. Negu hotzak hotzegiak ez diren lekura. Arrakala artean elikatzen. Paisaia grisari kolore pixka bat jartzera.

 IÑAKI SANZ-AZKUE

HARKAITZ-TXORIA

Kolorea
negu grisean

kusi bezain pronto egin dugu oihu: "Harkaitz-txoria!". Ezusteko ederra. Ezustekoa, ez delako erraza ikusteko. Ezustekoa, itsas labarretan behatzea ez delako barrualdeko mendietan bezain ohikoa. Zortedun gara, zalantzarik gabe. Izan ere, harkaitz-txoria (*Tichodroma muraria*) goi mendietako hegaztia da. Hasi Europako mendietatik eta Himalaiaraino topa daiteke. Pirinioak, Alpeak... 2.000-3.000 metro artean ia beti. Ia beti diogu, neguan horietatik kanpo ere ikus daitekeelako. Izan ere, elurte eta hotz handien aurrean, bere elikagai diren zomorro jendea, artropodoak alegia, ez ditu aurkituko bertan. Hala, neguan goi mendietatik altuera baxuagoko eremuetara jaisten da. Beti harkaizti zabal eta arrakaladunetara. Euskal Herriko hainbat menditan ikus daiteke garai honetan, beraz. Negutik kanpo, erronkari haranean, Larra-Belagua inguruan baino ez dugu topatuko. Horretarako, alabaina, begiak ondo zabalik eduki behar. Izan ere, harkaitz

grisen artean, harkaitz-txoriak ere badaki ondo ezkututzen.

HORMAN GORA ETA BEHERA

Bere izenak dioen moduan, harkaitz-txoria ikusteko pareta edo horma inguruak behatu beharko ditugu. Naturalak, gehienez. Harkaizti malkarrak, itsas labarrak edota, kasuren batzuetan, baita eraikuntzaren bat edo beste ere, aurrerago aipatuko dugun moduan.

Gainalde grisa duen txoria txikia da, 15,5-17 zentimetroko luzera eta 30-35 zentimetroko hego zabalera duena. Horiek itxiak dituenen, bizkarralde grisa kareharrizko hormen kolorearekin nahasi daiteke, gizakiaren behaketa zailduz. Harkaiztiak aztertzeke zailtasuna dela eta, bere habitatak edo bizilekuak ere ez du laguntzen hura aurkitzen. Hargatik, espezie hau ikertzea ez da erraza izaten eta bere kontserbazio egoera ezagutzeko datu falta ere nabarmendu izan da hainbat lanetan. Zenbat harkaitz-txori ibiliko ote dira Euskal Herrian neguan?

Harkaitz-txoriak ibilera bihurria izan ohi du harkaitzean gora eta beheara. Mugimendu azkarrekin, arrakalaz arrakala ibili ohi da jaki bila bere atzapar luzeek lagunduta. Horretarako, moko beltz, fin, luze eta okerra lagun izaten du, hura zulo txikietan sartu eta bertan ezkutatuta dauden zomorroak harrapatzeke. Batzuetan, baina, beste erremediorik ez eta... badu bere burua agerian uzten duen mugimendu bat ere: hegaldia. Izan ere, harkaitz-txoriak hegoak irekitzen dituenen, argia pizten da paisaia grisean, eta neguko kolore hotzen erdian, kolore gorri bizi-ko bi hego zabaltzen ditu, orban zuriz ziprztinduriko ertz beltzekin batera. Eta hor, hegaztia ikusteko momentua poesia bihurtzen da gizakiaren begietara. Harkaitz-txoriaren hegaldiak tximeleta handi baten irudia gogoratuko baitigu neguaren muinean, eta gure begiek gozatu egingo dute animalia berezi hau ikusteko aukerarekin. Natura behatzea bera, gozamenerako momentua ere izan daitekeelako.

LUCIANOCASA (2015)

NON. Arbaiun eta Irunberriko arroiletan, Aiako Harriko Parke Naturalean, Aizkorri-Aratz inguruan, Urkiolan edota Gorbeia inguruko hormetan ikusten da maiz. Horiez gain, kostaldeko itsas labarren handitasunean ere ikusi izan da: Lekeitio, Getaria eta Jaizkibel inguruan, esaterako.

IMRAN SHAH (2017)

KAREHARRIA MAITE, BAINA... BESTE HARRIEK ERE EZ KALTE

Neguaeren etorrerarekin, harkaitz-txoriak Euskal Herriko hainbat mendikate-tako harkaiztietan ikusten dira urtero-urtero. Banaka edo binaka, normalean, kanturik apenas egin gabe, isilik ibili ohi dira hormen eremu itzaltsuetan maiz, eta hura ikusteko aukerak gehiago murrizten dira. Harrizko pareta handien zuloetan begira ari dela, harkaiztiaren goialdea harrapatzen duenean hegaldi luze eta zuzen bat egiten du sarri hegoak itxiz eta harkaitz oinera jaitsiz, berriz ere behetik gora elikagai bila hasteko.

Ezagunak dira bere neguko eremu batzuk. Arbaiun eta Irunberriko arroi-letan, Aiako Harriko Parke Naturalean, Aizkorri-Aratz inguruan, Urkiolan edota Gorbeia inguruko hormetan ere ikusten da maiz. Horiez gain, alabaina, kostaldeko itsas labarren handitasunean ere ikusi izan da: Lekeitio, Getaria eta Jaizkibel inguruan, esaterako.

Hala ikusi genuen guk ere, hareharritzko harkaizti handi batetik bestera igarotzen, bi hego bereziak astinduz. Bi eremu malkarrak bereizten zituen bailara ireki batean ginen gu, itsasotik metro gutxira. Izan ere, kareharria eta barrualdeko harkaiztiak maiteago baditu ere, geologia eta eremu horietatik kanpo ere badira behaketak.

AMERAUN-TXORIXA, FRAIDEEN LAGUN

Oñati inguruan ondo ezagutzen dute harkaitz-txoria. Bertako izena ere badu,

Ez da kasualitatea
armiarmaren eta
harkaitz-txoriaren
arteko lotura: neguan,
harkaiztietako
zirrikitueta armiarma
eta armiarma-sare
bila ibiltzen da

inguruko adineko jendeari egin zaion hainbat elkarrizketetan jaso den moduan. Hala egin zuen Cándido Izaguirrek 1969an, *El vocabulario vasco de Aranzazu-Oñate y zonas colindantes* (Aranzazu-Oñatiko eta inguruko euskal hiztegia) lanean: *Pareta-txorixa* edota *ameraun-txorixa* moduan ezagutzen da bertan. Lehenbiziko izenak, noski, ez du zalantzarako aukera askorik ematen. Bigarrenak, alabaina, armiarma-sarea edo amarauna eta hegazia lotzen ditu. Zergatik, ordea?

Oñati inguruan ez ezik, beste herri batzuetan ere jaso izan dituzte Azkuek eta Telesforo Aranzadik antzeko izenak: *armiarmajale* eta *armiarmazale*, esaterako. Beste hizkuntza batzuetan ere txori hau eta armiarma lotu izan dira maiz

izena jartzeko garaian. Gaztelaniaz “*tre-parriscos*” izena duen arren, “*arañero*” moduan ere ezaguna da. Eta ez da kasualitatea, noski, armiarmaren eta harkaitz-txoriaren arteko lotura: neguan, bertan dauden armiarmak jateko asmoz, harkaiztietako zirrikitueta armiarma eta armiarma-sare bila ibiltzen dela jakina da. Bere jakiak eman dio, beraz, Oñatiko izena.

Oñatiarrek ezaguna dute, Araatz inguruko hormetara urtero egiten duelako bisita harkaitz-txoriak. Araatzeko paretetan ikusi ohi da negu partean, begi zorrotzak eta pazientzia duen jendearen gozamenerako. Bai harkaizti naturaletan, bai, batzuetan ere, horma artifizialetan.

Hala diote, behintzat, adituek. Pareta artifizialetan gora eta behera ikusi omen dute, non eta Arantzazuko Santutegiko elizako dorrean, baita inguruko eraikuntzetan ere. Zalantzarik ez dago, behintzat, elizako horma bereziak, bere piramide itxurako harriekin dorre arantzatsua sortzen duen tokian, emango diola horien arteko zirrikitueta miatzeko aukera harkaitz-txoriari. Jakin nahiko nuke, bertako fraideek ezagutuko ote duten, edota Pello Zabala zenak sumatuko ote zuen neguko egunekin batera etortzen zela *ameraun-txorixa* haien Arantzazura, hotzaren iragarle moduan.

Oñatin ez ezik, Izaban ere ezaguna dute hegazti hau. Izan ere, neguan herrian bertan ikus daiteke harkaitz-txoria. Bertako izenik izango al du?

HARKAIZTIAK ZAINTEKO BEHARRAZ

Ez dira gutxi Araatzeko hormetan urteren batean edo bestean harkaitz-txoria ikusi duten eskalatazaleak. Egia da, batetik, eskalatzeko garai onenak ez duela bat egiten hegazti honen presentziarekin, baina kontuan izan beharko litzateke, gutxienez eskalatzeko guneen kudeaketa egiten denean, harkaitz-txoria bertan egoteko aukera. Izan ere, ikusi da badirela tokiak non kirol hori praktikatzen den hormetako zirrikitu eta arrakalako belarrak kentzen direnak. Horrek saihestu dezake artropodoak erakartzea, eta beraz, eragin dezake hegaztiarentzat jaki gutxiago egotea.

Kirola eta biodibertsitatea kontserbatze aldera, komenigarria litzateke bi arloen biziraupenerako neurri egokiak hartzea, etorkizunean ere, harkaiztien eszenatoki grisean, hego gorrien mugimenduaz gozatzen jarraitzeko aukera izan dezagun. ●